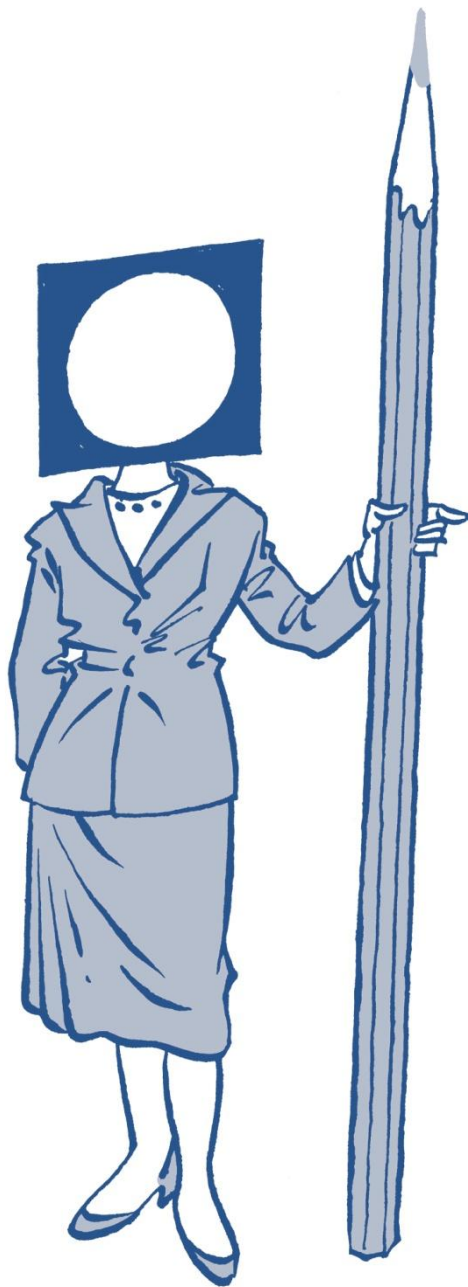

Rapportage Informatiepunt Verkiezingen

Raadgevend referendum over Associatieverdrag
tussen de EU en Oekraïne 2016

Colofon

**Kiesraad
Postbus 20011
2500 EA Den Haag**

**T 070-426 6266
E kiesraad@kiesraad.nl
I www.kiesraad.nl**

**Bezoekadres:
Herengracht 21
Den Haag**

Inhoudsopgave

- 1. Inleiding**
- 2. Organisatie Informatiepunt Verkiezingen**
- 3. Totaaloverzicht**
  - 3.1 Totaal aantal vragen**
  - 3.2 Aantal vragen per categorie**
- 4. Onderwerpen**
  - 4.1. Categorieën**
  - 4.2 Aantal vragen per categorie**
- 5. Slot**

1. Inleiding

Deze rapportage heeft betrekking op alle vragen die door het Informatiepunt Verkiezingen (hierna te noemen: Informatiepunt) zijn afgehandeld in de periode rondom het raadgevend referendum over het Associatieverdrag tussen de EU en Oekraïne.

Dit verslag gaat over de periode van 14 oktober 2015 tot en met 22 april 2016. In deze periode zijn door het Informatiepunt in totaal 1232 vragen beantwoord. Deze eindrapportage gaat nader in op het aantal vragen. Aangegeven wordt welke betrokkenen het Informatiepunt benaderden, op welke manier (per telefoon of per e-mail), en waarover.

In deze rapportage wordt eerst de organisatie van het Informatiepunt belicht (Hoofdstuk 2). Daarna wordt een totaalbeeld gegeven van de gestelde vragen (Hoofdstuk 3). Vervolgens worden afzonderlijk de onderwerpen en categorieën uitgewerkt (Hoofdstuk 4). Hoofdstuk 5 bevat enkele slotbeschouwingen.

2. Organisatie Informatiepunt Verkiezingen

Bij elke verkiezing sinds 2006 wordt een Informatiepunt opgezet. Het Informatiepunt is een gezamenlijk initiatief van de Kiesraad en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In de praktijk is de personele bezetting en de inrichting van het Informatiepunt een verantwoordelijkheid van de Kiesraad.

De door het Informatiepunt verstrekte informatie wordt inhoudelijk afgestemd binnen het secretariaat van de Kiesraad. Waar het gaat om de beantwoording van beleidsvragen wordt de beantwoording afgestemd met het ministerie, wat ook het geval is bij vragen over de toolkit of de stembureau-instructie van BZK.

Het Informatiepunt was telefonisch bereikbaar op werkdagen van 09:00 tot 17:00 uur. Op de dag van stemming dagen hanteerde het Informatiepunt ruimere openingstijden (van 07:00 tot 02:00 uur). Verder was het Informatiepunt per mail en per brief bereikbaar, hoewel van die laatste mogelijkheid geen gebruik is gemaakt.

Omdat dit het eerste raadgevend referendum betrof en daardoor niet bekend was hoe druk het daadwerkelijk zou worden met binnenkomende vragen, is dit keer besloten geen externe medewerkers aan te trekken voor het Informatiepunt.

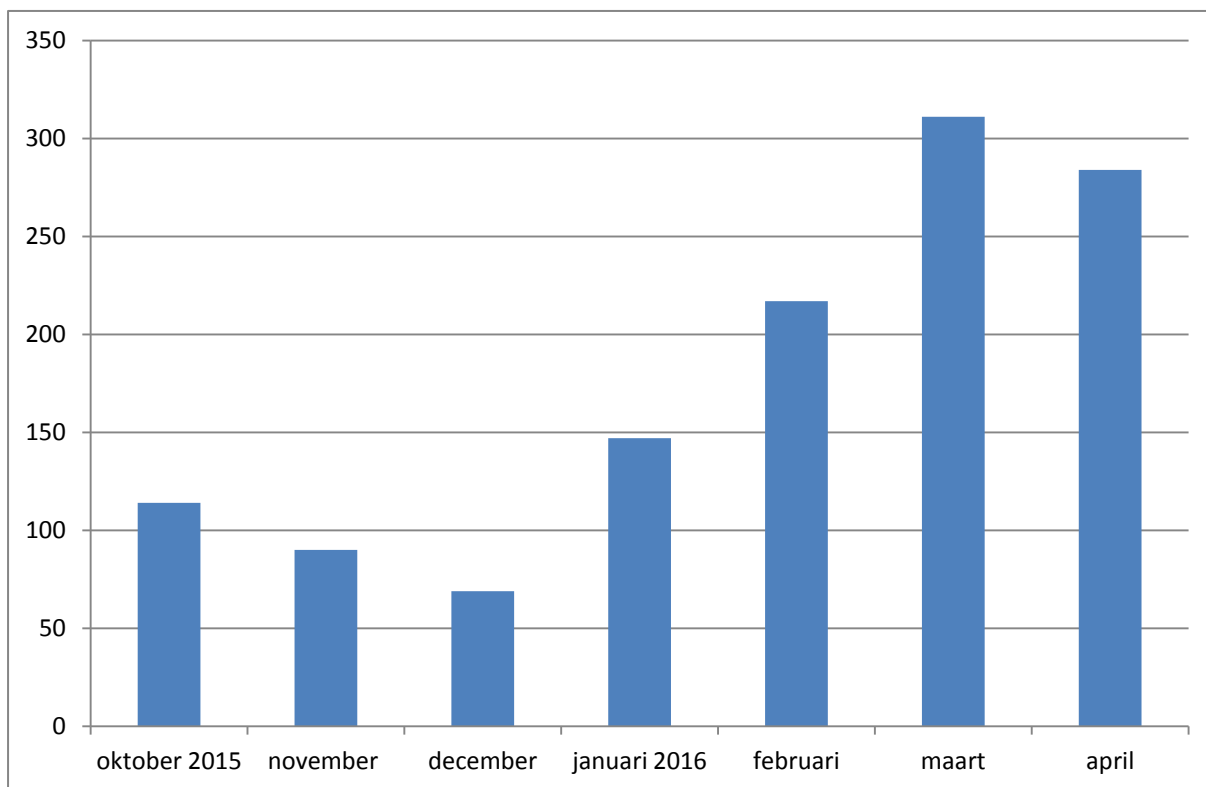
De door het Informatiepunt afgehandelde vragen werden geregistreerd in FileMaker Pro (FMP).

3. Totaaloverzicht

3.1 Totaal aantal vragen

In de periode dat het Informatiepunt actief was, werden 1232 vragen gesteld. Dat is in vergelijking met de gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 2015 een flinke afname - toen werden 2342 vragen beantwoord. Die verkiezingen hadden echter een heel ander karakter en er waren andere actoren bij betrokken. Vergelijkingen met voorgaande verkiezingen worden hierna daarom niet gemaakt.

Grafiek 1: totaal aantal vragen per maand

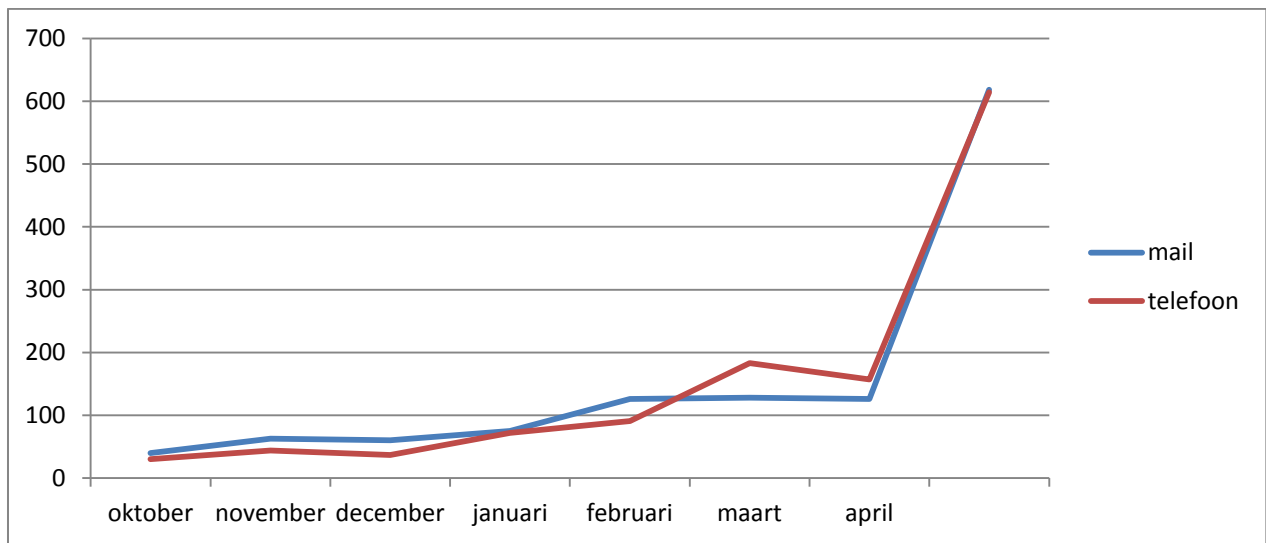
In de laatste maanden van 2015 was een licht dalende lijn te zien. In de maand januari was het aantal vragen ten opzichte van de voorgaande maand sterk toegenomen. In de maand maart was het aantal meldingen per maand het hoogst, met 311 vragen. In april vlakke dat weer wat af. De verschillen per maand hangen deels samen met de voorbereidingen voor de dag van stemming en de feestdagen/vakanties in de maand december.

Totaal aantal vragen per dag

Ook in het verloop van het aantal vragen per dag was een toename in de aanloop naar de dag van stemming en de zitting ter bekendmaking van de uitslag te zien.

Het Informatiepunt heeft de binnengekomen vragen telefonisch of per mail beantwoord. In totaal werden 618 vragen per mail afgedaan en werden 614 vragen telefonisch beantwoord. Het verschil tussen telefonische vragen en vragen per mail bleek bij het raadgevend referendum kortom minimaal.

Grafiek 2: aantal vragen per mail of telefoon

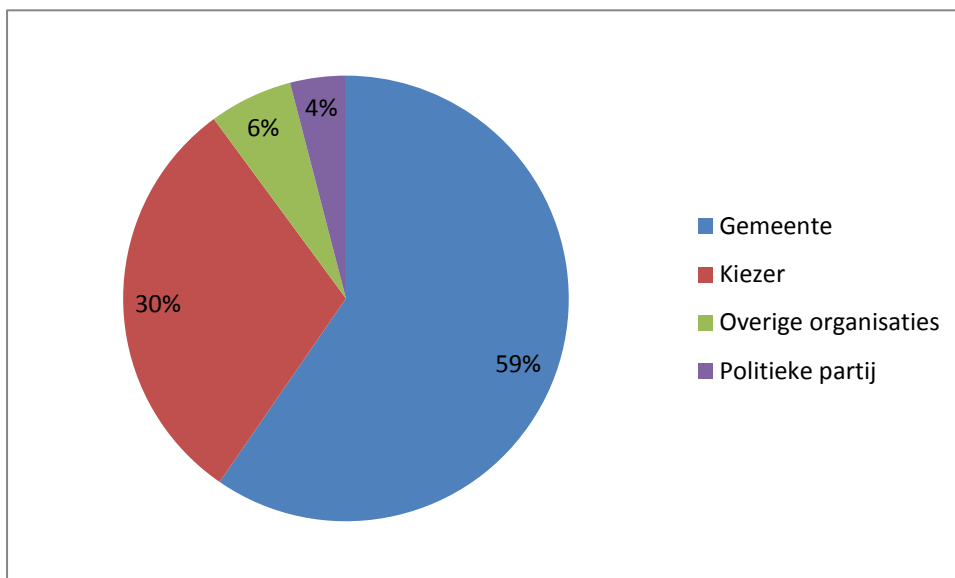
3.2 Aantal vragen per categorie

Van de binnengekomen meldingen is bijgehouden door wie deze gesteld zijn. De verschillende categorieën betrokkenen worden met het daarbij behorende totaal in de onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 1: aantal vragen per categorie

Categorie:	Totaal aantal
Gemeente	730
Kiezers	371
Politieke partij	53
Overige organisaties	78

Grafiek 3: aantal vragen per categorie

Uit deze gegevens blijkt dat het grootste aantal vragen is gesteld door gemeenten (59%). Gemeenten zijn intensief betrokken bij de uitvoering van het verkiezingsproces. Verder blijken kiezers het Informatiepunt relatief veel te hebben benaderd (30%). Tot slot zijn er vragen gesteld door ambassades en andere (overheids)organisaties. Persvragen zijn niet in de eindrapportage van het Informatiepunt meegenomen, omdat dit niet onder de verantwoordelijkheid van het Informatiepunt valt.

Bovenstaande gegevens geven een beeld van het totaal aantal vragen dat door het Informatiepunt is afgedaan. Een vergelijking met voorgaande verkiezingen laat staan eerdere referenda is echter niet mogelijk. Dit is de eerste keer dat er een Informatiepunt is opengesteld voor het beantwoorden van vragen over het raadgevend referendum.

4. Onderwerpen

4.1 Categorieën

Het Informatiepunt Verkiezingen heeft de binnengekomen meldingen op onderwerp gerubriceerd. Er zijn ook vragen binnengekomen die niet te maken hadden met het raadgevend referendum. Deze vragen zijn wel geregistreerd en worden onder het kopje 'overige vragen' uiteengezet. Van alle vragen worden hieronder de verschillende onderwerpen belicht.

Tabel 2: rangschikking diverse onderwerpen

Onderwerpen over het referendum	Aantal	Percentage
Stembureau	152	12%
Stempas	131	11%
Stemming	128	10%
Overige	119	10%
Vaststellen en bekendmaken uitslag	92	7%
Campagne BZK	47	4%
Stemmen bij volmacht	45	4%
Identificatieplicht	36	3%
OSV	33	3%
Campagnevoering	31	3%
Incidenten	21	2%
Kiesgerechtigdheid	21	2%
Inleidend Verzoek	9	1%
Referendumcommissie	6	0%
Privacy	2	0%
Digitaal Aanleveren	1	0%
Overige vragen	Aantal	Percentage
Tijdelijke vacatures	52	4%
Databank Verkiezingsuitslagen	51	4%
Tussentijdse vervanging	47	4%
Registratieverzoeken	42	3%
Tweede Kamerverkiezing 2017	22	2%
OSV	14	1%
Afsplitsing	13	1%
Herindelingsverkiezingen 2016	13	1%
Website	8	1%
Gemeenteraadsverkiezing 2014	7	1%
Kandidaatstelling	7	1%
Vereisten lidmaatschap	7	1%
Stemmen	4	0%
Kiesgerechtigdheid	3	0%
Zetelverdeling	3	0%
Europees Parlementsverkiezing 2014	2	0%

Provinciale Statenverkiezingen 2015	2	0%
Herindelingsverkiezingen 2015	1	0%
Waterschapsverkiezingen 2015	1	0%
Overige	59	5%

Hieronder worden vervolgens de vijf categorieën meest gestelde vragen toegelicht.

Stembureau (12%)

Er kwamen vragen van gemeenten binnen over het aantal in te stellen stembureaus voor het referendum. Ze wilden weten of ze minder stembureaus konden instellen voor het referendum dan bij reguliere verkiezingen. Dit in verband met het lagere budget (vergeleken met reguliere verkiezingen) dat was toegekend voor de organisatie van het referendum.

Ook de vraag of het verplicht was om het dichtstbijzijnde stembureau op de stempas te vermelden, werd vaak gesteld door gemeenten. Bij een aantal gemeenten bleek er onduidelijkheid te bestaan over het filmen in een stemlokaal. Bij het raadgevend referendum bleek hier meer belangstelling voor te zijn dan bij reguliere verkiezingen.

Stempas (11%)

Omdat er bij het raadgevend referendum geen kandidatenlijsten worden gebruikt, stelden gemeenten de vraag of zij, afgezien van de stempas, eventuele andere informatie ook huis aan huis dienden te verspreiden.

Net als bij reguliere verkiezingen kwamen er vragen van drukkers en gemeenten binnen over de specificaties van de stempassen.

Een aantal klachten zijn binnengekomen van kiezers buiten Nederland die geen stembescheiden hadden ontvangen, maar zich wel hadden geregistreerd als kiezer buiten Nederland. Ook een aantal kiezers in Nederland bleken geen stempas te hebben ontvangen. Een ander deel van de kiezers was niet goed op de hoogte van de procedure voor het aanvragen van een kiezerspas, en kon daardoor niet meer stemmen.

Stemming (10%)

Een aantal kiezers stelde de vraag wanneer de dag van stemming zou zijn voor het referendum, toen de Referendumcommissie dit nog niet bekend had gemaakt.

Een aantal kiezers en gemeenten vond onduidelijk wanneer een stem ongeldig zou zijn. Hierop heeft de Kiesraad een document opgesteld met daarin voorbeelden van ongeldige en geldige stemmen.

Een aantal gemeenten stelde de vraag of het wettelijk gezien was toegestaan om gedurende de dag opkomstpercentages te communiceren.

Ook het stemmen met een andere achternaam op de stempas dan die op het identiteitsbewijs kwam aan de orde.

Er werden opmerkingen gemaakt over het stembiljet; een aantal kiezers vond het onduidelijk of ze het vakje of het stipje rood moesten maken, en andere kiezers vonden dat het stembiljet doorschijnend was en dat daardoor het stemgeheim niet was gewaarborgd.

Overige (10%)

Een aantal gemeenten belde met de vraag over het plaatsen van aanplakborden voor het raadgevend referendum.

Een aantal kiezers had vragen over de subsidie die beschikbaar wordt gesteld door de Referendumcommissie. Deze mensen werden doorverwezen naar de Referendumcommissie.

Ook vragen over een gemeentelijk referendum of over de vergoeding van het Rijk per kiesgerechtigde behoorden tot de binnengekomen vragen. Zo ook enkele opmerkingen van kiezers die vonden dat het referendum niet rechtsgeldig was. Een aantal kiezers vroeg zich af waarom er tussentijdse opkomstpercentages werden doorgegeven.

Vaststellen en bekendmaken uitslag (7%)

Er werden vragen gesteld over hoe het opkomstpercentage is vastgesteld en hoeveel kiesgerechtigden er meetellen voor het bepalen van de uitslag en dan met name de vraag hoeveel kiesgerechtigden er in het buitenland wonen. Ook waren er vragen over het moment van

bekendmaking van de officiële uitslag bekend en over de ondertekening van het proces-verbaal van het stembureau.

4.2 Aantal vragen per categorie

Aan het Informatiepunt zijn door diverse betrokkenen vragen gesteld. De verschillende categorieën worden met het daarbij behorende aantal vragen in de onderstaande tabel weergegeven

Om inzicht te krijgen in het soort vragen dat is gesteld, is hieronder per categorie uitgesplitst hoe deze vragen aan het Informatiepunt gesteld waren, en welke onderwerpen deze betroffen. Hieruit blijkt dat kiezers hun vragen met name per mail stelden en dat in de andere gevallen het Informatiepunt veelal telefonisch benaderd werd (rond de 50%). Verder zijn het vooral kiezers geweest die het Informatiepunt bevroegen over onderwerpen die de dag van stemming betroffen, zoals de wijze van stemming, de stempas en overige onderwerpen zoals de doorzichtigheid van het stembiljet. Ook de andere categorieën onderscheiden zich door hun eigen kenmerkende top-3 van de meest gestelde vragen. De verschillen hierin zijn verklaarbaar gezien de aard van de groep melders die het betreft.

Tabel 3: kiezers

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	371	
Per telefoon	126	34%
Per e-mail	245	66%

Onderwerpen Top 3	Aantal	Percentage
Referendum Stemming	57	15%
Referendum Stempas	45	12%
Overige	34	9%

Tabel 4: gemeenten

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	730	
Per telefoon	417	57%
Per e-mail	313	43%

Onderwerpen Top 3	Aantal	Percentage
Referendum Stembureau	112	15%
Referendum Stempas	79	11%
Referendum Overige	77	11%

Tabel 5: politieke partijen

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	53	
Per telefoon	29	55%
Per e-mail	24	45%

Onderwerpen Top 3	Aantal	Percentage
Registratieverzoeken	12	23%
Tweede Kamerverkiezing 2017	8	15%
Tijdelijke vacatures	6	11%

Tabel 6: overige organisaties

Communicatiemiddel	Aantal	Percentage
Totaal	78	
Per telefoon	43	55%
Per e-mail	49	63%

Onderwerpen Top 3	Aantal	Percentage
Overige	7	10%
Databank Verkiezingsuitslagen	7	10%
Referendum Overige	5	7%

5. Slot

Tijdens de verkiezingsperiode van het raadgevend referendum zijn door het Informatiepunt 1232 vragen beantwoord. Hierin zijn ook begrepen de vragen die niet gerelateerd waren aan het raadgevend referendum, zoals vragen over tussentijdse vacatures en de databank Verkiezingsuitslagen.

Het Informatiepunt heeft zich ingespannen de vragen zo snel mogelijk te beantwoorden. Telefonische vragen werden vrijwel allemaal direct beantwoord; 95% van de telefonische vragen werd nog dezelfde dag beantwoord. In sommige gevallen was dat echter niet mogelijk en belde het Informatiepunt zo spoedig mogelijk terug. Gemiddeld werden telefonische vragen uiterlijk de dag na de melding beantwoord. Ook mailvragen werden zo snel mogelijk beantwoord; 70% van de vragen die per mail gesteld werden, werd nog dezelfde dag beantwoord. Doordat de beantwoording van mailvragen per definitie intern afgestemd werd, nam de beantwoording hiervan soms langer in beslag dan bij de telefonische vragen. Gemiddeld werden alle mailvragen uiterlijk twee dagen na de melding beantwoord.

Het merendeel van de vragen werd per mail aan het Informatiepunt gesteld (50%) en was afkomstig van gemeenten (59%). Gebleken is dat met name kiezers hun vragen veelal per mail stelden, en alle overige betrokkenen dit bij voorkeur telefonisch deden. Mogelijk houdt dit verband met het feit dat veel kiezers tijdens kantoortijden niet in de gelegenheid zijn om het Informatiepunt (van 09:00 tot 17:00 uur) te raadplegen. Op de dag van stemming voorzag het Informatiepunt in de behoefte om ook buiten kantooruren bereikbaar te zijn.

Het aantal vragen is zowel in vergelijking met verkiezingsjaar 2014 (meest recente verkiezingen) als met verkiezingsjaar 2011 (meest recente soortgelijke verkiezingen) lager. Die verkiezingen hadden echter een heel ander karakter. Vergelijkingen met voorgaande verkiezingen laat staan referenda konden daarom zoals gezegd niet worden gemaakt.

In enkele gevallen gaven bevindingen van het Informatiepunt aanleiding om deze in de evaluatie van de Kiesraad te betrekken. Dit gaat om kleine verbeteringen van het proces die voor meer duidelijkheid kunnen zorgen, veelal ten aanzien van onderwerpen waar vaak vragen over zijn gesteld. Suggesties voor aanpassingen die hiervoor zijn gedaan, zijn meegenomen in het evaluatieadvies van de verkiezingen van de Kiesraad (te vinden op www.kiesraad.nl). Ook andere bevindingen van meer inhoudelijke aard zijn daarin meegenomen.